

KIRIM ŞAVAŞI'NIN İNGİLİZ VE TÜRK KAYNAKLARINA GÖRE HALK EDEBİYATINA YANSIMASI

Doç.Dr. Özkul ÇOBANOĞLU*

Özet: *Bu çalışmada Kırım Savaşı'nın (1854-55) halk edebiyatı metinlerine yansması ele alınmıştır. Bu nedenle İngiliz sokak baladları ile Türk yazılı kültür ortamı destanları ele alınarak tür özellikleri, işlevleri başta olmak üzere değişik açılardan incelenerek, her iki edebi geleneğin sahip olduğu metinler Kırım Savaşı ile ilgili olarak tematik bakımdan tahlil edilmiştir.*

Anahtar kelimeler: Kırım Savaşı, Türk yazılı kültür ortamı destanları, İngiliz Sokak baladları, Karşılaştırmalı halk edebiyatı, Halkbilimi.

Reflection of the Crimean War in Turkish Folk Literature according to British and Turkish Sources

Summary: *The present study has focused on the reflection of the Crimean War (1854-55) in British and Turkish folk literatures. For this reason English and Turkish broadside ballads are analyzed from various aspects including their generic characteristics and a special attention is given to their thematic structure.*

Key Words: Crimean War, Turkish broadside ballads, English broadside ballads, Comparative folk literatures, Folkloristics.

Çalışmamızın konusu, 1854-1855 yıllarında Türkiye, İngiltere, Fransa, İtalya (Sardunya-Piemonte) ve Rusya arasında gerçekleşen ve "Kırım Savaşı" olarak adlandırılan savaş esnasında İngiltere'de yayınlanan sokak baladları (broadside ballads/street ballads) ile Türk âşık tarzı

* Hacettepe Üniv. Ed. Fak. Halk Bilimi Böl.

yazılı kültür ortamı destanlarından hareketle halk edebiyatına yansımalarının tespit ve tahlilidir.

Öncelikle, T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın Uluslararası İlişkiler Sözlüğü'ndeki maddeden hareketle (<http://www.mfa.gov.tr>2004), Kırım Savaşı hakkında son derece ana hatlarıyla da olsa genel bir fikir edinmek üzere bir çerçeve çizmek yararlı olacaktır. Bilindiği gibi Kırım Savaşı'nın görünen nedeni; Kudüs'teki İslâm, Hıristiyan ve Musevî dinlerince mukaddes olan makamlar meselesidir. O günkü dünya düzenine ve genel gidişata ve gelişmelere dikkat edildiğinde, savaşın asıl nedeni ve Avrupa devletlerinin Ruslara karşı Türkiye'nin yanında yer almaları; İngiltere'nin, Hindistan'daki Gürgâniyye-Babürlüler Devleti'ni yıkıp, bölgenin hakimiyetini sağlama faaliyetleri manzumesinden olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bir başka ifadeyle, İngiltere söz konusu amacını gerçekleştirmek için engel kabul ettiği Osmanlı Devleti'ni büyük bir savaşa sokup, Rusya ile meşgul etmek istemiştir ve istediği neticeyi almıştır. Dahası bu amacına yönelik olarak, İngiliz siyaseti, Rusların Akdeniz'e inmesini kendi güvenliği ve Ortadoğu'daki menfaatlerine ters düşen Fransa'yı da bu büyük savaşa sürüklemeyi başarmıştır. Bilindiği gibi, o dönemin, Fransa imparatoru III. Napolyon Bonapart da, ülke içinde, kralçılara karşı ahâlinin desteğini sağlamak için kilisenin yardımına muhtaçtı. Bu nedenle, İngiltere, III. Bonapart'ı, Rus Çarı I. Nikola'nın, Kudüs'te, Katoliklere karşı Ortodoksları ayaklandırdığını ileri sürerek yanına alır. Amcası I. Napoyon'un Ruslar karşısındaki yenilgisinin yarattığı sendromu ortadan kaldırmak isteyen III. Napolyon biraz da bu nedenle kısa sürede tereddütlerinden sıyrılarak İngilizlere katılır. Aynı şekilde, Kırım Savaşı'na sonradan katılan Sardunya Krallığı da, İtalya birliğini kurmak için siyasi destek ihtiyacı içindeydi. Böylece, İtalyan Piemonte hükümetini de meşgul eden İngilizler, Büyük Britanya İmparatorluğu topraklarına toprak hazinelerine hazine katarken, Osmanlı ve Babürlüler Devleti'nin şahsında, dünya hakimiyetine engel gördüğü Müslüman milletleri de zayıflatmak devletlerini yıkmak faaliyetlerini daha da arttırmış, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar sürecek olan hegemonyasının temellerini atmıştır, veya sağlamlaştırmıştır denilebilir.

Bu bağlamda, Sultan Abdülmecid'in Osmanlı Devleti'ni, diriltmek ve kötü gidişe dur demek amacıyla giriştiği reformlar, kendini "hasta adam"ın varisi sayan Rus Çarı I. Nikola'yı memnun etmemiştir. Bu nedenle, Türkiye'deki bütün Ortodoksların kendi himayesine verilmesini ister ve Padişahın ret cevabı üzerine Eflak-Boğdan eyaletlerini işgal eder ve bir Rus donanması da, Sinop şehrini bombalayarak Osman Paşa kumandasındaki Türk donanmasını batırır (30 Kasım 1853). Bunun üzerine, Fransa ve İngiltere, İstanbul'un ve Boğazlar'ın Rus tehdidi altına girdiğini anlarlar. Fransa ve İngiltere hükümetleri Ekim ayında Çar anlaşmaya

yanaşmazsa Türkiye'ye yardım edeceklerini bildirmişlerdir. Nitekim bir süre sonra da İngiliz ve Fransızlara ait donanmalar Çanakkale boğazını geçerek İstanbul önlerine gelir. Rus Çarı, İngiliz ve Fransız donanmalarının Çanakkale boğazını geçmelerini protesto eder. Avusturya ve Prusya, Boğazlar antlaşmasını (3 Temmuz 1841) imzalamalarına rağmen olaylarla ilgilenmezler. İngiltere kraliçesi Victoria ve III. Napolyon, Sinop bombardımanından sonra, Osmanlı ve Rusya arasındaki anlaşmazlığı çözmek üzere arabuluculuk teklif ederler.

Çar I. Nikola'nın bu teklifi kabul etmemesi üzerine, Londra ve Paris kabineleri Rusya'ya ultimatom verdiler. Bu ultimatomda, Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı hemen boşaltmasını, Osmanlı Devleti'nin mülki bütünlüğünü tanınmasını ve ortadoks teba üstünde himaye fikrinden vaz geçmesini istediler. Çar, bu ultimatomu reddetti ve ordularına Tuna'yı geçme emri verdi (9 Şubat 1854). Bunun üzerine, İngiltere ve Fransa Rusya'ya savaş açılması kararını verdiler (12 Mart 1854) ve Osmanlı Devleti ile İstanbul ve Londra antlaşmalarını imzaladılar. Bu arada, Ruslar 28 Ocak 1854'te genel bir saldırıya geçtiler, Tuna'yı, Kalas'ı, İbrail'i ve İsmail'i alarak Dobruca'ya girdiler ve bir Osmanlı ordusunu yenerek Silistre'yi kuşattılar. Kaledeki Osmanlı kuvvetleri, Ruslara karşı kaleyi şiddetle savundu; Mayıs'ta yapılan altı Rus saldırısını da püskürttüler.

Bu arada, İngiliz Fransız kuvvetleri, Osmanlı'ya yardım etmek üzere Gelibolu'dan Varna'ya geldiler. Osmanlı Devleti, Avusturya'lularla bir antlaşma yaparak Tuna bölgesindeki cepheyi ortadan kaldırdı. Bu antlaşmadan sonra müttefikler Rusya'yı barışa zorlamak için Kırım üzerine yürümeye karar verdiler. Kırım Savaşı'nın fazla uzamayacağını ve kesin bir zafer kazanacaklarını umuyorlardı. Fakat Fransız ve İngiliz orduları Avrupa'daki üslerinden çok uzakta dövmek zorunda kaldıkları gibi böyle bir sefer için donanımları dahil her bakımdan hazır değillerdi. Bir araya gelen üç devletin deniz ve kara kuvvetleri arasında işbirliği, kumanda birliği veya koordinasyon yoktu. Türk kuvvetlerinin başında Ömer Paşa, Fransız kuvvetlerinin başında Sain Arnaud, İngilizlerin başında Lord Raglan bulunuyordu. Müttefikler, 19 Eylül 1854 tarihinde, sahip oldukları 89 savaş gemisi ve 267 taşıt gemisiyle Gözleve'ye (Evatoriya) 30.000 Fransız, 21.000 İngiliz ve 6.000 Türk askeri çıkardılar. Bu kuvvetlerin karşısında 51.000 Rus askeri vardı. Müttefiklerin başlıca amacı Sivastopol'u almaktı.

Sivastopol yolunu kapayan Mençikov komutasındaki Rus kuvvetlerini Alma boyunda yapılan savaşta yendiler ve Sivastopol'a yürüdüler. Ancak, Ruslar savaş gemilerinden bir kısmını batırarak limanın deniz tarafından güvenliğini sağladılar ve Albay Totloben'in yaptığı tabyalar da karadan gelen taarruzu önledi. Bunun üzerine müttefikler şehrin sürekli kuşatılmasına karar verdiler. Bu sırada Piyemonto (İtalyan/Sardunya)

hükümeti Rusya'ya karşı savaşa girerek 15.000 kişilik bir kuvvet gönderdi. 1855 baharında müttefikler tekrar savaşa başladı. Kerç şehri işgal edildi, Azak Rus gemilerinden temizlendi ve boğaz güvenlik altına alındı. Sivastopol'un Malakov tabyasının Yeşiltepe mevki ve Beyaz tabya 7 Haziran'da alındı. 16 Ağustos 1855 tarihinde Ruslara yardıma gelen kuvvetler Traktile köprüsünde ezildi. Sivastopol sürekli topa tutuldu. Ruslar günde ortalama 1.000 kişi kayıp verdiler. Müttefikler 4-7 Eylül tarihlerinde genel bir saldırı ile Sivastopol'u savunan Malakov tabyalarını teslim aldılar. 10 Eylül'de bir harabe haline gelen şehre girdiler. Limanı, dokları ve tersaneyi tahrip ettiler. Harekat Kangil çarpışması, ve Kinbun ile Orçakov'un işgaliyle sona erdi. Bu arada Ömer Paşa, Gözleve'ye saldıran Rusları kesin bir yenilgiye uğrattı. Bu savaşta her iki tarafın toplam kayıpları 240.000'e yükseldi. Müttefiklerin başarıları, Çar I. Nikola'nın ölümü ve yerine Çar II. Aleksandr'ın geçmesi gibi nedenler, Ruslarda, savaşı kazanma ümidini yok etti. yeni Çar şerefli bir barış yapmağa hazır olduğunu bildirdi. Bunun üzerine, barış şartlarını görüşmek üzere Paris'te bir kongre toplanması kararlaştırıldı. Bazı tarihçilere göre modern Avrupa'nın ortaya çıkmasında birinci dereceden âmil olan Kırım Savaşı'nın nirengi noktaları bu şekilde özetlenebilir.

Bu bağlamda, asıl konumuzu oluşturan İngiliz sokak baladları (broadside ballads) ve Türk âşık tarzı yazılı kültür ortamı destanlarından hareketle halk edebiyatına yansımaları problematiğine geçebiliriz. Öncelikle, savaşlar başta olmak üzere bir olayı, bir kavramı veya destancının uygun gördüğü herhangi bir konuyu ele alarak tahkiye eden manzum eserler olarak gerek baladlar ve gerekse âşık tarzı destanlar kamuoyu oluşturma veya propaganda da son derece işlevsel bir enstrüman olarak bütün Orta Çağ ve yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar son derece yaygın olarak kullanıldıkları bilinmektedir. Hatta diğer işlevleriyle birlikte genel özelliklerine istinaden bu türün neredeyse insanlık tarihinde sözlü kültürün oluşmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıktığını söylemek de mümkündür. Ancak bizim çalışmamıza konu ettiğimiz alt türler olarak "sokak baladları" ve "yazılı kültür ortamı destanları" göreceli olarak daha yakın zamanların ürünüdür.

İngiliz sokak baladları, sözlü kültür ortamı baladlarının (oral ballads) tür ve şekil özelliklerini göz önünde bulundurarak hazırlanan manzumelerin 16. yüzyıl ortalarından itibaren matbaalarda ortalama A4 dediğimiz ölçülerde bir kağıdın bir yüzüne bastırılarak etrafına kalabalıklar toplayarak şiirini okuyan destancılar (minstrel/ballad monger) tarafından satılması suretiyle ortaya çıkmıştır. Günlük gazetelerden bile eski olan bu tür kârlılığı ve işlevselliği nedeniyle müteakip yüzyıllarda yazılı basınla kolayca rekabet edebilmiş ve ayakta kalabilmiştir. Gerek, İngilizlerde ve gerekse bizde ele aldığı konular ve konuları alış biçimindeki

üslup, kelime seçimi ve estetik işleyişin, sözlü kültür ürünlerinin yanısıra, seçkin veya elit edebiyatındaki benzerlerinden aşağı olduğunun düşünülmesi, “vulgar” olarak nitelendirilmesi, seçkin, zengin üst sınıflara hitap etmemesi gibi nedenlerle ne klasik, ne modern veya yeni edebiyatçılar hatta hatta halk edebiyatçıları veya halkbilimciler bile bu tür eserlerin yanına yaklaşmamış onları yakın zamanlara kadar değerlendirmeye değer bulmamışlardır.

Oysa, çok veya rekor sayıda satılarak geniş kitlelerin okuması ve etkilenmesi göz önünde bulundurulduğunda “best seller” kavramsallaştırmasının ilk örnekleri bu eserlerdir. Dahası, popülerlikleri ve hitap ettikleri sosyo-kültürel çevrelere yönelik olarak kitlesel iletişim ve üretim (mass media/mas production) ölçütleri göz önünde bulundurulduğunda popüler kültürün en eski ve dönemlerine göre en yaygın ürünleri olarak karşımıza sokak baladları ve Türk âşık tarzı yazılı kültür ortamı destanları çıkmaktadır.

Dahası veya daha da önemlisi, bu tür eserler geniş halk kitlelerinin dünya görüşü doğrultusunda şekillenir ve geniş kitleleri bu doğrultuda şekillendirirken halk felsefesi dediğimiz kavramsallaştırma alanının nasıl oluştuğu, geliştiği, sosyo-kültürel değişimleri nasıl kabullenip direndiği noktasında birincil öneme sahiptirler. Özellikle, bilgilendirme, eğlendirme, kamuoyu oluşturma yazılı ve elektronik kültür ortamının kitle iletişim araçları öncesinde ve geçen yüzyılın ortalarına kadar onlarla birlikte en önemli propaganda aracı olarak işe koşulduklarının hatta bu türe ait bazı örnekleri oluşturmak ve yaygınlaştırmak maksadıyla devlet kurumlarının bile oluşturulduğunun altını çizmek meselenin ehemmiyetine işaret etmek bakımından yararlı olacaktır.

İşte bu türe ait İngiliz sokak baladlarında 30, Türk âşık tarzı yazılı kültür ortamı destanlarından 15 civarında örneği göz önünde bulundurarak ve bir çalışma şeması (framework) olarak geliştirdiğimiz ve esas itibarıyla sorulardan oluşan tasnif ve tahlil sistemiğimizden hareketle Kırım Savaşı'nın halk edebiyatına daha açık bir ifadeyle balad ve destanlara yansımasına dair tespitlerimize geçebiliriz:

a.) Savaş nedeni veya savaşın gerekliliği: İngiliz sokak baladlarında ve Türk âşık tarzı yazılı kültür ortamı destanlarında Kırım Savaşı'nın nedeni olarak ileri sürülen fikirleri üç gruba ayırmak mümkündür. Bu üç grubun birincisi, “Rusya'nın sıcak denizlere inme isteği veya Çar Deli Petro'nun vasiyeti.”, buna bağlı olarak, Rusya'nın önce Türkiye'yi sonra Avrupa'yı istila etme hazırlığı ve Sinop saldırısı.” Türk halk edebiyatında bu hususlar “Rusların Kudüs'teki kutsal yerleri tekellerine alma ve Osmanlı'daki bütün Ortodoksların hamisi olma fikri” etrafında verilir; sonuncu olarak da, “Rusların masum milletlere, Polon-

ya'lılara, Yahudilere ve Türklere yaptıklarının intikamının alınması." fikri yer almaktadır.

1.) *Rusya'nın sıcak denizlere inme isteği veya Çar Petro'nun vasiyeti*: İngiliz sokak baladlarında Kırım Savaşı'nın nedenleri arasında müstehzi ifadelerle, Petersburg'un çok soğuk olduğu, yılın yarısı boyunca nehirlerin donduğu, Kuzey doğu rüzgarlarının Çar'ın burnunu buz kestirdiği, çirkin yüzünü kar ve sisin ısırdığı Çar'ın bu nedenle sıcak yerler istediği ve Türklere savaşmaya karar verdiği iddiası, "At Petersburg de wether cold/Most part ob de year year de Ribber's froze./ De spade him break agin mould./And de north east wind bite off de nose/ Sitch a Cuttin' &c./De Czar no like de frost and snow,/And wind dat bite him ugly face;/ And so to war wid de Turks him go,/ Cause Ole NICK want a hotter place./ Sitch a Cuttin' &c." şeklinde ifade edilmektedir.

Aynı ifade tarzıyla söz konusu balad, belki de Çar'ın arzuladığından daha sıcak bir yer olarak, İngiliz ve Fransız birliklerinin açacakları ateşin onu istediğinden daha âlâ bir biçimde alazlayıp tütsüleyeceğini, "More hotter, praps than him desire./ Him find himself before him done./ When dere's de French an English fire./ A blazin on de sen ob a gim !/ Sitch a Cuttin' &c." (De Czar Ob Russia) şeklindeki ifadelerle anlatarak sona ermektedir.

Öte yandan, Türk halk edebiyatında Âşık Bezmî'nin destanında yer alan ve savaşın sonunda "Rusyalı" ifadesiyle karakterize edilen Rusların amacı ve savaşı yorumlayışları, "Rusyalı der ki: aldın deryayı/Kudüs Şerif için ettim kavgayı/Ben nerden isterim Ayasofya'yı/Cihanı başıma zindan eyledi." (Bezmi, 1854: 363) şeklinde ifade edilmektedir. Bu ifadelerle, Rusların savaşı başlatma nedenleri "Kudüs Şerif için" olduğu Kudüs'teki kiliseler ve onların görevlendirilmeleri, Ortodokslukla ilgili kaygı ve isteklere gönderme yapılmaktadır. Bu hususun görebildiğimiz Kırım Savaşı'yla ilgili bütün İngiliz sokak baladlarında yer almayı son derece dikkat çekicidir. Daha da önemlisi, yukarıda özellikle propaganda ve kamuoyu oluşturmaya yönelik işlevlerine işaret ettiğimiz sokak baladlarının, Rusların özellikle Ortodoksluk genel anlamıyla da Hristiyanlıkla perdelenmiş amaçlarının hiçbir şekilde İngiliz sokak baladlarında yer almayı dinî hususları ön plana çıkarmayı doğal olarak kendi aleyhlerine ve karşı işlev konumunda bulan İngilizlerin bu konuda suskun kalmaları ve yukarıda ele aldığımız nedenleri ön plana çıkarmalarıdır. Aynı şekilde Polonya'yı işgal etmiş olan ikici güç olarak Avusturya'lıları gücendirmemek için olsa gerek Polonya meselesinin de ancak satır aralarında işlendiği Macaristan'dan ise hiç söz edilmediği son derece dikkat çekici suskunluklardır.

Buna karşılık Osmanlı Türklerinin destanlarında Rusların savaşı çıkarma nedenlerinin başında “Kudüs Şerif” olarak işaretlenen Ortodoks Hıristiyanlıkla ilgili nedenleri ön plana çıkardıklarını ve bunu Rusların Çar Deli Petro'nun vasiyetine uygun olarak sıcak denizlere inme isteği ve Ayasofya ile sembolize edilen İstanbul'u ele geçirme amaçlarının özellikle vurgulanması destanların yukarıdaki işlevsel yapıya uygun olarak bir yandan Osmanlı Devleti'ndeki Müslümanları din kaygısıyla harekete geçirmeyi ve özellikle de hilâfet merkezi İstanbul'a yönelik saldırganlığı geniş kitlelere telkin etmekte ve bu yönde kamuoyu oluşturmakta oldukları görülmektedir.

2.) *Türkiye'ye (Osmanlı Devleti) saldırı ve İngiltere'den başlayarak Avrupa'ya istila hazırlığı:* İngiliz sokak baladlarının bazılarında, Kırım Savaşı'nın nedeninin Rusya'nın saldırganlığı ve emperyalist hazırlıklarının sadece Türkiye'ye yönelik olmadığı, Türkiye'yi işgal ettikten sonra bütün Avrupa'ya yönelik bir işgal hazırlığı içine gireceği ve özellikle İngiltere'yi istila hazırlığı içinde olduğu anlatılmaktadır. The Turkey Cock adlı balada, Saint Petersburg'ta yaşayan “İhtiyar Nik (Nikola) adlı kişide, (çarda), bir gün Türkiye'ye bir tuzak kurma fikrinin uyandığını (Sinop baskını ve saldırısı ima ediliyor) ve Türkiye'yi ele geçirmenin onu ne kadar mutlu edeceğini düşünmesi, adeta ihtiyar bir bunak şeklinde çizilen Rus Çarı Nikola'nın faaliyetleri; “In St. Petersburg a fellow lived./ His name I think it was Old Nick !/ One day a thought popp'd in his head./ On Turkey I will play a trick./ He had no conscelence, no not he./ Tough he wore a helmet and a frock./ He said how pleasant it would be./ If I could only cath that Turkey Cock.” (The Turkey Cock) aşağılayan ve küçük gören bir üslûpla ele alınmaktadır:

Lovely Albert adını taşıyan bir başka sokak baladında ise, İhtiyar Nikola'nın şeytanın iğfal ve iğvasına uğrayarak Türkiye'ye hakim olma hırsı içine girdiği, bu nedenle de masum Türkleri katliama uğratarak onların hürriyetini çalmak üzere harekete geçtiği anlatılarak, “To keep old Nick the devils limb/ And on to Turkey lead him/ To Massacre the inocent Turks/ And Rob them of their freedom.” (Lovely Albert) savaşın nedeni ifade edilmektedir.

Aynı baladın bir başka kısmında yer alan, Türklerin yağlı, paslı, kirli Ruslar tarafından ele geçirilerek çökertilmelerinin, “Allow the Turks to be crushed down by the greasy dirty Russians”. (Lovely Albert) doğru olmayacağı, başka baladlarda da “But all Europe the monster now you may tell.” (The Russian War), “Bütün Avrupa'nın bu canavarın hedefi olduğu” yahut “Bütün Avrupayı ele geçirip köleleştirmeyi” “To take Europe the reptile (???) he's in the....??? (The Russian War) amaçladığının göz önünde bulundurularak harekete geçildiği, savaşın nedeni olarak verilen mesajların başında gelmektedir.

Nitekim, Lovely Albert adını taşıyan sokak baladında bu durum, “Türkiye’nin Rus ayısının gözünde olduğu gibi yalnız olmadığının ortaya konulması” “It is not Turkey alone the bear has in his eye, (Lovely Albert) Kırım Savaşı’nın nedeni olarak açıklanmaktadır. Daha da, önemlisi savaşın nedeninin yanısıra aynı metinde yer alan nihai amaçlarda, “Fakir, yaralı ve masum Türklere yardım ve Rusların geriletilmesi, Rus ayısının zincirlenip açlıktan ölecek hale getirilmesi” “Assist the poor and injured Turks./And smother all the Russians/Chain up the Bear and make him stare” (Lovely Albert) şeklinde açıkça ifade edilmektedir.

Türk halk edebiyatındaki yansımalar ise, destanını gazetelerdeki bilgilerden hareketle oluşturduğunu söyleyen meçhul müellifin muhtemelen Türkiye’de ilk yazılı kültür ortamı destanlarından birisini oluştururken kaynaklarına işaret etmesinin yanısıra belki de gazetelere de aktarıldığı şekliyle, İngiliz ve Fransızların İslâm’a (Osmanlı’ya) muîn olarak, yardıma geldiklerini, gelip yeri öperek saygı ve sadakatlerini bildirdiklerini, adeta, bu sadakat arzları ve yardım istekleri lütfen kabul edilmiş gibi “Bilindi sadakat, oldular emin” şeklinde ifade edilmesi dikkat çekicidir. Daha da önemlisi söz konusu destanda, “İngiliz, Fransız İslâm’a muîn/Ölmeye geldiler, öptüler zemin/Bilindi sadakat, oldular emin/Çok asker geldi bu iki düvelde (Öztelli 1976: 356) şeklindeki ifadelerde, henüz milliyetçiliğin Türklere sirayet etmediği belki de sirayet eden teba durumundaki bazı milletlerdeki olumsuz sonuçları nedeniyle uzak durulduğu ve “İslâm kardeşliği” anlayışının işleneceği “İslâmcılık” ideolojisine uygun bir biçimde destanlarda devamlı bir şekilde “İslâm’a vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca, yukarıda ele aldığımız gibi İngilizlerin, Fransa ve Sardunya ile birlikte Osmanlı’ya yardım etmeleri bir yandan Rusların tek başlarına Osmanlı Devleti’nin ve mülkünün tek hakimi olmalarını ve Avrupa’yı hegemonyası altına alacak, Hind’e hakim olan bir konuma ulaşmaktan alıkoymak olarak işlenirken, Osmanlıların veya Türk halk edebiyatına yansıdığı şekliyle söz konusu yardımın bir sadakat ve İslâm’a yardım ihtiyacı gibi nedenlerle yapıldığının ve bunun “lütfen” kabul olduğunun işlenmesi, günümüz Türkiye’sinde artık kaybolduğunu gördüğümüz bir sosyo-kültürel değer olan “vakar”a dayalı zihniyet kalıbı olarak karşımıza çıkmaktadır. Hiç şüphesiz söz konusu yardımı bu yansıtış tarzı, akılcılık veya rasyonellik ölçütü göz önünde bulundurularak İngilizlerin içinde buldukları çağın gereklerine uygun bir biçimde kendi halk kitlelerine mesajlar vermelerine karşılık Osmanlı Türk aydınının “uyuyan bir güzel” (sleeping beauty) tavrı içinde kendi alışıldık ve bildik tavrını değiştirme ihtiyacı duymaksızın asırlardan ve nesillerden beri gelişen halk felsefesine uygun bir biçimde bu “makul kefer” yardımını, “lütfen” kabul etmesi, bir yandan buna ihtiyacı olmadığını, diğer yandan da tek başına Rus saldırısına karşı koyabileceği temasını işlemekte olması hususlarına dikkat edildiğinde kamuoyunu oluşturma ve kendine olan

güven izhar etme ve yayma boyutlarıyla düşünüldüğünde gerçekte son derece akılcı olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

3.) Rusların masum milletlere yaptıklarının intikamının alınması ve haklarının korunması: İngiliz sokak baladlarında Kırım Savaşı'nın dolaylı olarak nedenleri arasında yer alan ve özellikle de Rusların uzun bir zamandan beri yaptıkları “masum milletlere” yaptıkları haksız saldırılar ve baskıların hatırlatılarak bunların intikamının alınması olarak yansıtılan metinlerin savaşın amacını bir yandan romantik milliyetçiliğe uygun bir biçimde “Robin Hood” rolünü oynamaya çalışan bir Büyük Britanya imgesi oluştururken diğer yandan da Rusya'ya karşı olan cepheyi genişletmeye ve açılan savaşı meşru ve hukuki bir zemine oturtmaya çalıştığı; “They cry from many a woe-land-/ Revenge! remember Sinop!/ Revenge! remember Poland!” (The Empress God Defend The Right), ve Kırım savaşı'nın “Ruslar tarafından işgale uğrayan Polonya ve Polonyalıların, Rus baskınına uğrayarak katledilen Sinop ve Türklerle Rusların saldırılarına uğramış diğer ülke ve insanların intikamının alınışı olduğu fikri işlenmektedir. Aynı şekilde bir başka sokak baladında Rusların, Musevilere karşı yaptıkları baskıların ve aşağılayıcı uygulamaların da, “De Czar he play wid men at bowls!/ And now him go and press de Jews” (De Czar Ob Russia) şeklindeki ifadelerle Kırım Savaşı'nın nedenleri ve Ruslardan alınacak intikamlar arasında sayıldığı görülmektedir. Bu durum aslında daha sonraki yüzyılda İngiltere'nin tıpkı günümüzde A.B.D.nin yaptığı gibi Musevilerin hamiliğine soyunması, İsrail'in kurulması ve korunması sürecinin başlangıcını belirlemesi bakımında da son derece önemlidir.

b.) Destan ve baladlarda savaşın tarafları: İngiliz sokak baladlarında savaşan taraflar olarak, İngiltere, Sardunya, Fransa, Türkiye ve Rusya, “With heads legs and arms a flying in the air./Between Britannia, Sardin, the French the Turks and the Russian Bear.” (Crimea, or Ding Dong Da) şeklinde ifade edilmektedir. Savaşın hazırlık safhasında yazılan bir baladta ise Rusya'nın yanısıra Avusturya ve Prusya'nın da, ona müttefik olarak katılma ihtimali göz önünde bulundurulduğu, Fransa ve İngiltere'nin fakir ve yaralanmış masum Türklerin yardımına koşacağı, “Let France and England go to work/ Shun Austrians and Prussians/ Assist the poor and injured Turks.” (Lovely Albert) şeklinde ifade edildiği görülür. Aynı dönemde kaleme alınan bir başka baladta hatta Amerika Birleşik Devletlerinin de Prusyalılarla birlikte Rusların yanında yer alacağını ve bu durumda “büyük ve uzun bir savaşın” ortaya çıkacağı, “The Yankees and Prussians may yet interfere,/ If all these great powers combine with the Czar/ We then may expect a long general war.” (The Russian Bear) ifade edilir. Bilindiği gibi, Prusya, Avusturya ve Amerika Birleşik Devletleri Kırım Savaşı'na katılmamıştır. Ancak, müteakip yüzyılda iki kez

gerçekleşen “büyük ve uzun savaş” ki “dünya savaşı” terimiyle ifade edilen bu kavramsallaştırmaların ve Japonya eksiğiyle hemen hemen bütün taraflarıyla birlikte, “dünya savaşı” konsept ve kavramsallaştırmasının temelini Kırım savaşı ile birlikte ortaya atılmış olduğu görülmektedir. Hatta, geçtiğimiz yüzyılda iki dünya savaşını yapan taraflar veya özellikle NATO ve VARŞOVA gibi ittifakların bir nevi prototiplerinin Kırım Savaşı’yla birlikte oluşmaya başladığı düşünülebilir.

c.) Rusların tehdit edilmesi: Özellikle savaşın hazırlık safhasında ve savaş devam ederken yazılan baladlarda Rusların çeşitli biçimlerde tehdit edildiği ve bu yolla geniş halk kitlelerine bir yandan kendi güçleri doğrultusunda propaganda yapılırken diğer yandan da düşmanın küçümsenmesi ve savaşın gerekliliğine dair fikirlerle birlikte diğer meşruiyet oluşturucu unsurların bir arada kullanıldığı görülmektedir. Meselâ, The Russian War adlı İngiliz sokak baladında, “Bu savaş Rusların Polonya ile yaptığı gibi olmayacak ve biz Ruslara gününü ve haddini bildireceğiz, hem Ruslar hem de hempaları kaçacak delik arayacaklar; Ruslar Türkiye’nin yapayalnız bırakılmış olmasını çok dileyecekler; ancak biz Rusların kemikleri üzerinde dans edeceğiz.” mealindeki, “Its not like the Polls, we’ll show the bear tun,/ Both himself and his cubs to their kernel must run,/He’ll wish before long he left Turkey alone./ For we’ll dance Vi vala, upon his breast bone.” (The Russian War) şeklindeki ifadeler Ruslara yönelik tehditlere örnek olarak verilebilir.

Aynı şekilde, savaşın hazırlık safhasında, The Russians are Coming adıyla yayımlanan baladta, “Rusların eğer fırsatını bulabilirlerse İngiltere’ye saldırmaya hazırlandıklarını, ancak Fransa ve İngiltere tarafından göz altında tutulan Rusların bunu yapabilmelerine imkan olmadığı ve İngilizlerle Fransızların ‘vahşi Rusları’ ümitsizce çırpınıp ağlayacakları bir hale düşüreceklerini ve onların kemiklerini yakıp yıktıkları Sinop limanına gömeceklerini, bu nedenle İngiltere halkı olarak hazırlanmalarını ve eğer Rusların İskoçya’ya gelmeye muvaffak olurlarsa Rusları diri diri derilerini soyarak öldüreceklerini” anlatarak tehdit ettikleri; “The Russians are coming -if they get the chance,/But they are all well guarded by Britain and France;/They’ll make the wild Russians to weep without hope./ And burry their bones in the Bay of Sinope./But let us be ready, prepared for rush,/ For a bird in the hand is worth two in the bush;/ And if the wild Russian in Scotland arrive,/ We’ll meet them in ----, and shave them alive.” (The Russians are Coming/b) şeklindeki mısralarda tehditlerin ve “İngiltere’nin İşgali” gibi İngiliz halkını kıskırtmaya veya provoke etmeye yönelik düşüncelerin işlenerek hazırlanılmakta olan Kırım Savaşı’nın propagandasının yapıldığı ve geniş halk kitlelerinin savaşın gerekliliği ve haklılığına inandırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

İngiliz sokak baladlarında, Rusları tehdit etmeye yönelik ifadeler savaşın başlamasından sonra da yazılan baladlarda devam etmiştir. Bu tür tehditlere örnek olarak Sebastopol adıyla yayınlanan sokak baladında, savaşan askerlerin morallerini yüksek tutmaya yönelik olarak “Neşelenin, çocuklar hadi biz onlara (Ruslara) bir ders vererek, İngilizlerin topuklarını koyacak bir yer bulduktan sonra nasıl savaşacaklarını öğretelim. Genç Aleks (Savaş sırasında ölen Çar Nikola yerine geçen oğlu) öğrenmeli ki John Bull (İngiliz lideri) aptal değildir ve İngilizler, Rusları Sivastopol’da bir çöp gibi çöplüğe atacaktadırlar.” mealindeki ifadeler, “So cheer up boys, we will soon let them know,/ That Britons can fight when have found a toe;/ Young Alex must know that John Bull is no fool,/ For they will thrash the Russians at Sebastopol.” (Sebastopol) şeklinde yer almaktadır. Savaş esnasındaki baladlarda yer alan tehditlerin daha özel ve inandırıcılığı arttırmaya yönelik olarak daha çok yer ve şahıs ismi içermektedir.

d.) Rusların beceriksizliği veya küçümsenmesi: İngiliz sokak baladlarında, Rusların pek çok yönden küçümsendiği ve beceriksizlikle suçlandığı görülmektedir. Meselâ, denizcilik konusunda ve Rus donanması hakkında, The Turkish War adlı baladta yer alan, “Rus donanması İngiliz kıyılarıyla buluşamaz, Ruslar Çinlilerden de tavşan yürekli ve kaltabandırlar onlar ancak kale duvarlarıyla korunan limanlarda yatarlar.” mealindeki, ve “The Russian fleet they could not meet,/ Our British shores on the sea,/ But in their ports behind their forts/ Oh they are greater cawarus than the Chinese.” (The Turkish War) şeklindeki ifadelerle Rusların denizcilikte beceriksiz ve korkak oldukları ifade edilmektedir.

Aynı şekilde, John Bull and The Bear adlı baladta, “Rus süvarilerinin eşeklere binmiş, başıbozuk aptallar güruhu halinde tasvir edildiği, “All mounted on donkeys it will be a fine sight,/ With bodkins and bustles lause how they will fight.” (John Bull and The Bear), Rusların süvari gücünün küçümsenip aşağılandığı görülmektedir.

Savaşın başlamasından sonra yazılan baladlarda da vaktiyle Rusların tehditlerinin ve söylediklerinin boşa çıkmış olduğu, “They’ll not come and meet the foes/ Whom once they dared so loud.” (The Russians Won’t Come Out) şeklinde ifade edilir. Ayrıca, The Russians Won’t Come Out adlı baladta yer alan, “Each gallant ship so stout/ Behind the batteries does skulk-/The cowards won’t come out.” (The Russians Won’t Come Out) şeklindeki ifadelerle, daha önce işlenen Rusların İngiltere’yi işgal edeceği yönündeki şayiaların gerçekleşmesinin mümkün olmadığı, savaş gemilerinin ve topların hazır olduğuna işaret edilerek Ruslar “korkaklık”la suçlanmakta ve gelemeyecekleri vurgulanmakta, hatta Rus ordularının kumandanı Prens Menchikoff’un hâlâ limanda yatmakta olduğu,

“Thet mighty man, Prince Menschikoff,/In harbour still does lie.” (The Russians Won’t Come Out) şeklindeki ifadelerle tembellik ve korkaklıkla suçlanmaktadır.

Gerek Türk ve gerekse İngiliz metinlerinde Ruslar hakkında en çok kullanılan küçültücü ifade veya hakaret “Rus ayısı”dır. Bazen Rus ayısının John Bul and The Bear adlı balada olduğu gibi, “Biz en kısa zamanda büyük Rus ayısının sonunu getireceğiz ve on bin kadın ancak bu Rus ayısının kuyruğunu kesecek” şeklindeki “We’ll soon put an end to the great Russian bear,/ And ten thousand women to cut off his tail”. (John Bul and The Bear) ifadelerle aşağılamanın şiddetinin daha arttırıldığı görülmektedir.

Genel olarak İngiliz sokak baladlarında, Ruslara, “ayı”, “Rus ayısı”, “vahşi ayı”, “vahşi”, “korkak”, “tabansız”, “diktatör”, “aptal”, “yalancı”, “yağlı”, “pis Ruslar” gibi stereotipik ifadelerle saldırılarak küçümendiği, aşağılandığı görülür.

Türk halk edebiyatı metinlerinde ise, Ruslara karşı, “balıkçı”, “hayıf almayınca balıkçılardan” (Öztelli 1976:358), “kibirli”, “Pek kibiri vardı dönsün sözünden” (Öztelli 1976:359), “büyüklük taslayan” ve “büyük laf söylemekten hoşlanan palavracı”, “hep çektiği büyük söylediğinden” gibi (Öztelli 1976:359) küçümseyici ifadeler kullanılmaktadır.

e.) İngiliz baladlarında Fransa’ya bakış ve yorumlayışlar: Fransız ve İngiliz dostluğunu ve savaşta ki müttefikliklerini överek yücelten baladların yazıldığı görülmektedir. Bunlardan birisi de “The Two Flags, France & England” adını taşımaktadır ve “While the Lion and the eagle are./ Defenders of the right.” şeklindeki ifadeden açıkça görüleceği üzere “Rus ayısı” sembolizmine karşı “İngiliz Aslanı” ve Fransız kartalı” sembolleri kullanılarak kazanılan zaferin dostluklarının bir sonucu olduğu işaret edilmektedir.

f.) İngiliz baladlarında Türkiye’ye ve Türklere bakış ve yorumlayışlar: Türkiye’nin yanında savaşa girmeye yönelik olarak kamuoyu oluşturmaya yönelik İngiliz baladlarında daha önce de işaret edildiği gibi Türklerden “masum” ve Sinop baskınına yönelik göndermelerle “yaralı” ve “mazlum” gibi ifadelerle ele alınıp işlenen Türkler konusunun, Rusya karşısında yalnız kalmış ve bu nedenle Rusların vahşi, barbar saldırılarına uğramış ve uğrayacak olarak söz edilmekte ve Ruslara karşı yalnız bırakılmayacakları hususu en sık olarak vurgulanmaktadır.

g.) Destanlarda Türkiye’nin İngiliz ve Fransızlara bakışı ve yorumlayışlar: Âşık tarzı destanlarda, İngiliz ve Fransızlara adeta Allah’ın yardımıyla birden bire hidayete ermiş ve İslâm’a yardımcı olmayı canı gönülden istemiş ve bu nedenle Padişah’a müracaat ederek yardımcı olma

isteklerinin kabulünü istemiş ve bu istek de, daha önce de işaret edildiği gibi “lütfen” kabul edilmiş gibi ifadelerle anlatıldığı görülür. Muhtemelen, Hıristiyanlarla birlikte kadim düşmanı Ruslara karşı bir yeni savaşa girişen Türkiye'nin yardıma ihtiyacı varmış gibi bir havanın esmesinin önünü kesmek için bu tür bir ifade edişin söz konusu olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte destanlarda özellikle Fransa ve İngiltere'nin yardıma gelişine ve bunun sağladığı güç birliğine satır aralarında da olsa göndermelerin yapıldığı ve Fransa ve İngiltere'nin “İngiliz Fransız İslâm'a mu'in/ Ölmeye geldiler öptüler zemin/ Bilindi sadakat, oldular emin/Çok asker geldi bu iki düvelde/İngiliz devleti merdane kişi/Cehennem misali saçar ateşi/ Derya kavgasında bulunmaz eşi/ Her millet âcizdir Fransızlardan/ Fransız sadıktır âli Osman'a/ Yığı bunca asker bunca cephaneye/ Geyindi kısıpeti çıktı meydana” (Öztelli 1976: 356) şeklindeki ifadelerle yüceltildiği de görülür. Ancak hiçbir zaman destanlarda İngiliz baladlarının çizdiği tablodaki Türk ve Türkiye yoktur. Kendi dünya görüşü doğrultusunda, “devlet-i ebed müddet” anlayışıyla ve kendine güvenen ve bunu ifade eden bir felsefi zemin daima âşık tarzı destanların yorumcul çerçevesine hakimdir.

h.) Balad ve destanların üslubu: Gerek baladların ve gerekse âşık tarzı destan geleneğinin en tipik özelliklerinden birisi olan mübalağalı veya abartılı anlatımın savaş esnasında yazılan metinlerde daha da abartılarak kazançların olduğundan çok gösterilmesi veya kayıpların küçümsemenin ifadelerle anlatılması gibi her şeyin en üstü düzeyde abartıldığı görülmektedir. Meselâ, “Rusların Türklere karşı saldırmayı güçlerini yeter görmeleri nedeniyle göze almış olan Rus, Fransa ve İngiltere'nin de savaşa katıldığını duyunca korkudan öldü.” şeklindeki, “To fight the Turks he first began, he thought he was right./ When he found that France and England joined he died of the fright.” (Crimea, or Ding Dong Da) ifadeler örnek olarak verilebilir.

Savaş esnasında yazılan baladlarda, askerlerin moralini yükseltmeye ve yeni muharebelere motive etmeye yönelik ifadelerin göreceli olarak çokluğu da dikkat çeken bir başka özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Meselâ, “Siz bahriyeliler, bugün geminizde, Greenville'de İspanyollarla savaştığımız gibi savaşın.” şeklindeki “Now sailors fight your ships today./ As Greenville fought the Spaniard.”(The Empress God Defend The Right) ifadeler bu tür savaşa teşviklere örnek olarak verilebilir.

j.) Balad ve destanlarda geçen Kırım ile ilgili yer adları: Destanlarda ve baladlarda Kırım ile ilgili pek çok yer adı yer alır. Ancak söz konusu yer adları yalnızca Kırım Savaşı'nın cereyan ettiği yerlerle sınırlıdır. Dahası, eğer İngiliz baladı ise, doğrudan doğruya İngilizleri ilgilendiren yer adları baladlarda yer alır. Meselâ, Osmanlı Devleti'nin çıkarma yaparak karargahını kurduğu Gözleve şehrinden İngiliz baladlarında hiç söz

edilmediği görülür. Destan ve baladlarda yer alan yer adlarından belli başlıları ve yer alış özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

1.) *Alma*: İngiliz sokak baladlarında belki de en az Sivastopol kadar çok zikredilen yer adı Alma'dır denilebilir. Bilindiği gibi Kırım'ın ünlü nehri Alma boyunda İngiliz birlikleriyle Ruslar arasında yapılan ve İngilizlerin kazandığı bu savaş baladlarda sık olarak zikredilmekte ve gerek savaşın serencâmı ve gerekse isimleri zikredilerek kahramanlık gösterenler ve yaptıkları anlatılmaktadır. Meselâ, "The Russian War! Britain, France and Victory" adlı baladta, "Alma tepelerinde Lord Raglan'nın "Ya fethedeceğiz ya da öleceğiz" parolasını zikrederek hıçkırığa hıçkırığa ağladığı, "“It was on the heights of Alma/Lord raglan loud did cry/ Come to my lads to glory/ We will conquer or we'll die.” (The Russian War ! Britain, France and Victory) şeklinde ifade edilmektedir.

Aynı şekilde, "The Turkey Cock" adlı baladta, "İngiliz ve Rus ordularının sonunda Alma tepelerinde karşılaştıklarını aradaki oranın beş Rus'a bir İngiliz şeklinde olduğu, ve İngilizlerin o gün kazandıkları zaferi hiçbir zaman unutmayacaklarını, İngilizleri çeviran Rusların onları imha etmek üzereyken, Fransız ve Türk birliklerinin gelerek hep birlikte Rusları imha ettikleri ve İngiltere, Fransa ve Türkiye diye haykırılan zafer çığlıklarının yeri göğü inlettğini" ifade eden, "At least on Alma's height they met,/Though the odds were nearly five to one;/ Old England never shall forget/ The glory she on that day won,/Like Lions they mount the heights !/While the Russian's Balls did round them flock/ But the French came up to end the fight,/And the cry was England, France and the Turkey Cock." (The Turkey Cock) şeklindeki satırlar, Alma boyundaki savaşın gelişimini anlatmaktadır.

Ancak, "The Russian War ! Britain, France and Victory" adlı baladta, savaşın serencâmı daha muğlak ifadelerle anlatılmakta ve kazanılan zafer tamamen İngilizlere, "Ayağa kalk ve yüksel, yüksel ey Britanya'nın evlatları ve bir dakika olsun beni dinleyin, sizin yiğit evlatlarınız denizde yaptığını karada da yaptı ve soylu bir biçimde Alma'yı fethetti, Rusları mahvetti ve şimdi de Sivastopol'un yerle bir edecekler." mealindeki ifadelerle, "Arise, arise Britannin's sons,/One moment list to me/While I telle you our gallataut sons/ Have done by land and sea/ They have nobly conquered Alma/ Where the thundering canons rolted/ And theya are made the Russians tremble/ And will crush Sebastopol."(The Russian War ! Britain, France and Victory) şeklinde anlatılmakta ve Alma savaşına iştirak eden Fransız ve Türk birliklerinden hiç söz edilmemektedir.

2.) *Sivastopol (Akyar)*: Bilindiği gibi Kırım Savaşı'nın düğüm ve çözüm noktasını Sivastopol Savaşları oluşturmaktadır. Bu nedenle de,

Sivastopol Savaşı neredeyse Kırım Savaşı ile eş anlamlı olarak veya en az onun kadar yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu durum gerek İngiliz baladlarında ve gerekse âşık tarzı destanlarda da aynı şekilde yer almak ve en çok zikredilen yer adını ve olay olma özelliği taşımaktadır.

Bu konuda İngiliz sokak baladlarından, "The Russian War ! Britain, France and Victory" adını taşıyan metinde Sivastopol'un karadan ve denizden Raglan ve Dundas adlı komutanlar yönetimindeki İngiliz birliklerince kuşatılması sonucu Rusların korkudan ölmek üzere olduğuna dair, "Our army and our British fleet/A I will now upfold/Have conquered all before them./And are at Sebastopol/Where the enemy in heaps to die/And death are falling fast/ Surrounded both by sea and land/ With Raglan and Dundas." (The Russian War ! Britain, France and Victory) şeklindeki ifadeler, daha önce Alma savaşında olduğu gibi Sivastopol kuşatmasını da tamamen bir İngiliz zaferi şeklinde takdime yöneliktir.

Hatta bu durum aynı balad metninde açıkça şu ifadelerle vurgulanır: "Sonra bizim yiğit, kahraman askerlerimiz ki döğüşüp Alma'yı feth ettiler şimdi de Sivastopol'dadırlar" "Then here's our gallant soldiers,/ And our British Tars, so bold,/ Who fought and conquered Alma,/And are at Sebastopol." (The Russian War ! Britain, France and Victory) şeklindeki ifadeler İngiliz kamuoyuna Kırım'da olup biten her şeyi İngiliz kahramanlığı etrafında ele alarak anlatmaktadır.

Ancak içinde gizliden gizliye savaşa dair muhalefet izleri de taşıyan bir balad olan "Crimea, or Ding Dong Da" adlı balad metninde Sivastopol Savaşı'nın havada kol, kafa ve bacakların uçtuğu ağır kayıpların verildiği yapısı anlatılmakta ve ölümcül bir mekan olarak Sivastopol, "To the right about face we are bound for the Crimea,/It was that when we landed the war raging hot/ And went to take Sebastopol upon the mortal spot/Like devils we kept shooting at great heaps of bones,/My brother Jim lost his head - I lost my marrow" (Crimea, or Ding Dong Da) şeklindeki ifadelerle anlatılmaktadır.

İngiliz sokak baladlarından, Sivastopol'un düşüşünden sonra yazılmış olan "Sebastopol Has Fallen" adlı baladta da, "Siz soylu İngilizler gelin biraz zaman ayırarak benim Sivastopol'un düşüşüne dair kaleme aldığım eseri dinleyin, Eylül'ün beşinde arzumuz top ateşi açarak Sivastopol'u fethetmekti ve o sabah böyle davranarak Rusları ricata zorladık" mealindeki, "You loyal Briton a pray attend and for a while attention lend/ Unto those thet I have penned, how Sebastopol was taken/ On the 5th of Sept. we opened fire to take the city was our desire/ And force the Russians to retire from Sebastopol in the morning."(Sebastopol Has Fallen) şeklindeki ifadelerde de görüleceği üzere kendilerini ön plana çıkardıkları görülmektedir.

Ancak bu durum sadece İngiliz balad yazıcıları için geçerli değildir. Türk halk edebiyatında da âşıkların yazdıkları destanlarda diğer milletlerden ya hiç bahsetmedikleri veya onları ikincil bir konuma koyarak Türk kahramanlığını ön plana çıkarmakta oldukları rahatça söylenebilir. Esasen geniş kitlelere hitap etmek üzere ve yukarıda sıralanan işlevleri gerçekleştirmek amacıyla meydana getirilen bu tür eserlerin başka türlü davranması halinde başarısız olacakları ve belki de daha da ciddi tepkiler doğuracakları da düşünülebilir. Meselâ, Âşık Bezmî'nin destanını da, Türk kumandanı Ömer Paşa'nın ağzından ifade edilen şu satırlara dikkatle bakıldığında, “Ömer Paşa der ki; gez sağda solda/Gözleve'yi aldım, gözlerim yolda/Hazır ol vaktına Sivastopol'da” (Bezmî 1854; Öztelli 1976: 361), Kırım'da Türk ordusundan başka müttefik askerlerin de Ruslara karşı çarpışmakta olduğundan hiçbir eser bulmak mümkün değildir. Sivastopol adı savaşa katılan diğer milletlerin kültürlerinde de olduğu gibi Türk kültüründe de Kırım Savaşı'nın sembolü olmuş ve çoğu kez iki isim eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bilindiği gibi, “Sivastopol Marşı” adıyla bilinen “Sivastopol önünde yatar gemiler/Atar da Türklük topunu yer gök iniler.” mısralarıyla başlayan destan metni günümüzde de geniş halk kitlelerince bilinen, sevilen ve yaygın olarak okunup söylenen bir marştır.

3.) *Inkerman*: İnkerman adı İngiliz baladlarında müttefik güçlerle Ruslar arasında boğaz boğaza geçen savaşı anlatmaya yönelik, “At Inkerman each Grenadier,/ Fought side by side, until the last;/While the Cavalry charged with sword & spear/ Though death flew round them thick and fast.” (The Turkey Cock) şeklindeki ifadelerde yer almaktadır. İnkerman savaşını yer aldığı bir başka sokak baladında ise, “Rusların İnkerman'da şan ve şöhretlerini kaybettiklerine dair, “And Inkerman, so terrible to Russia's vaunted fame.” (The Russian Host) şeklindeki ifadeler yer verilmektedir.

4.) *Odesa*: Baladlarda Odesa adının yer alması, savaşın başlarında İngiliz donanmasının müttefikleriyle birlikte Odesa limanını topa tutarak şehrin yarısını yıkarak yerle bir etmeleri, “Ta'en many a strong redoubt,/And batter'd half Odesa down,” (The Russians Won't Come Out) şeklindeki anlatılmaktadır.

5.) *Balaklava*: İngiliz sokak baladlarından “The Russian Host” adını taşıyan metinde Balaklava adı, “Rahat olun, yiğit askerle, Balaklava'yı hatırlayın”, şeklinde “Rest, gallant soldiers ! remember Balaklava.” (The Russian Host) yer almaktadır ve İngiliz askerlerine Balaklava'daki savaşı imâ etmektedir.

6.) *Gözleve*: İngiliz baladlarında yer almayan ancak Osmanlı ordusunun karaya çıktığı ve istidat edip yerleşerek tabyalar kurmak suretiyle

karargahını oluşturduğu ve daha sonra da son derece güçlü Rus saldırılarını savuşturduğu yer olarak Gözleve Türk âşık tarzı destanlarda Sivastopol'dan sonra en sık geçen yer isimidir. Türk ordusunun Gözleve'yi istirdadı Âşık Bezmî'nin destanında“Donanma nısıf oldu geldi bir emri/Ol mahalden kalkıp ettiler devri/Kırım ülkesinde Gözleve şehri/Vardı sabahleyin seyran eyledi/Aldılar ol mahalli, yaptılar tabya/Cenk etmeden nasip eyledi Mevlâ (Bezmî 1854; Öztelli 1976: 361) şeklinde ifade edilmektedir. Daha sonra Rus ordusunun Gözleve'ye yaptığı saldırının püskürtülmesi de destanlarda yer alır.

7.) *Kerç*: Âşık Bezmî'nin yazılı kültür ortamında meydana getirdiği destanında adı geçmekte olan Kerç şehriden, muhtemelen Azak Denizi'nin girişi olması hasebiyle “Kiriş Şehri” olarak bahsedilmekte “Yenikale” veya günümüzde de büyük bir kısmı son derece sağlam olarak ayakta kalmış olan ve Rus ve Ukraynlar arasında da “Türk Kalesi” olarak adlandırılan kalenin tabyalarının yapılışı: “Sonradan Kiriş'ten korkuldu sâfi/Düşman zuhur eder dedi ezâfi/ Yaptılar istihkâm dört bir tarafı/ Dizdiler topları âyân eylediler./ şeklinde anlatılmaktadır. Türk Kalesi'nin yapılışı karşısında İngiliz ve Fransızların tavrı da, “Kaleyi yaptılar Tebârekallah/ İngiliz, Fıransa dedi eyvallah/ Ehl-i İslâm olan yazdı Maşallah/ Resmini düvellere ilân eyledi.” mısralarıyla kabul edip pek güzel buldukları şekildedir. Kaleyi yaptıran Mehmet Paşa'dan ise “Kaleyi görenler akıllar şaşa/Söyleyin düşmana gelmesin boşa/ Kaleyi yaptıran Mehmet Paşa/ Çok askere anda ihsan eyledi.” (Bezmî 1854; Öztelli 1976: 364) şeklinde bahsedilmektedir. Söz konusu kaleye yerleştirilen ilk birlikler hakkında ise, Âşık Bezmî, “Kale hımarını edem beyanı/ Bir tabur Ankara oldu insanı/ Bir tabur Kengiri (Çankırı) şöyle merdanı/ Dört tabur Kayseri erkân eyledi.” (Bezmî 1854; Öztelli 1976: 365) şeklinde bilgiler verilmektedir.

k.) *Elde edilen ganimetlerle övünme*: Gerek İngiliz baladlarında ve gerekse Türk âşık tarzı destanlarda savaş esnasında kendi aldıklarından ziyade müttefiklerin aldıkları ganimetlerden ve onların çokluğundan söz edilmesi dikkat çekicidir. Bu konuda “The Russians Won't Come Out” adlı baladta yer alan, “Top bataryaları onları ortadan kaldırıp batırdı ve bir çok ticaret gemisi ve şilebi, elde ettiler. Biz Baltık denizinde bu şekilde hareket ederken, bizim yoldaşlarımızda Türk denizinde en az bizim kadar kötü bir şekilde pek çok gemiyi ele geçirdiler.” anlamındaki “Their batteries knock'd about/And brought their merchant ships away,/Yet still they won't come about !/While in the Baltic we deplore/ Our idle time at sea/ Our comrades on the Turkish shore/ Are as badly of as we./ Tho'many ships they've made their own” (The Russians Won't Come out) mısralarda ifade edilmektedir.

Bu durum, Türk halk edebiyatında da benzer şekilde Türklerin aldığı ganimetten ziyade İngiliz ve Fransızların aldığı ganimetler dile getirilmektedir. Nitekim, Âşık Bezmi'nin destanında bu husus, "Ol Kiriş şehrinin nice oldu hali/Görenlerin gitmez gözünden hayali/ İngiliz Fıransa bu kadar malı/ Soyduklar anadan uryan eyledi (Bezmi 1854; Öztelli 1976:363) şeklindeki mısralarla ifade edilmekte ve Türklerin aldığı ganimetlerden neredeyse hiç bahsedilmezken İngiliz ve Fransızların halk soyup sovana çevirecek kadar ganimet peşinde olduklarına ve ganimet aldıklarına işaret edilmektedir.

1.) Savaşın sona ermesi ve sonrasında baladlar: Savaşın bitiminden sonra yazılan baladlarda İngiltere'nin İskoçya gibi bölgelerinden gelen askerlerin gösterdiği başarılar anlatılmakta ve söz konusu bölgeler "Scotland, the parent of heroes, / To a coward she never gave birth." (The Russian Host) veya "Alma zaferini" tamamen İskoçlara atfeden "We'll Hae Nane But Hieland Bonnets Here !" yahut "Balaklava'da ölen Galli askerleri yücelten" "Where Gallia'a sons beueath their flag/ Could die but never yield." (The Two Flags, France & Englang) şeklindeki ifadelerle övülmekte ve böylece bir anlamda... hem savaşın yarattığı acıların hafifletilmesi sağlanırken diğer yandan da etnik kimliklerin bütünü bir parçası olmasını sağlamaya yönelik olarak elde edilen başarının paylaşıldığı görülmektedir.

Genel olarak dönenlerin kahramanlıklarının ve kazandıkları başarının övülerek karşılanmasına yönelik olarak hazırlanmış baladlar vardır. Mesela "Rest Gallant Soldiers" adlı sokak baladında, "Yiğit askerler, rahat edin, dinlenin, siz, İngiltere'nin haklarını ve hürriyetin kutsal varoluş nedenini savundunuz. Eve dönün artık fırtınalı savaş bitti, eve dönün ve milletinizin hürmetiyle taçlanın." mealindeki "Rest, gallant soldiers! nobly you've defended/ The right of Britania, in freedom's sacred cause;/Return home triumphant-the storm of war is ended/Return to be crowned with a nation's fond applause." (Rest Gallant Soldiers !) şeklinde ifadeler yer verilmekte ve savaştan dönen askerlerin karşılanmaları ve savaştaki cesaret ve başarıları yüceltilmektedir.

Ancak, savaştan dönen askerleri karşılamaya yönelik bu tür baladlar da savaşın sebebinin daha önce yukarıda ifade ettiğimiz nedenler yerine sadece "İngiltere'nin Menfaatleri ve hakları" olarak gösterilmekte oluşu "(You've defended the rights of Britannin, in freedom sacred cause) son derece dikkat çekicidir. Bu husus hem ele aldığımız gerek balad ve gerekse destan metinlerinin okuyucu/dinleyici kitlesini oluşturan toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik olarak daha düşük seviyeli sınıfların anlayışıyla uyuşması hem de romantik milliyetçiliği adeta "millet hayatına dair kutsal egoizm" olarak anlayan anlayışa uygun düşmektedir.

Öte yandan Kırım Savaşı sonrası İngiltere'de basının öncülüğünde başlayan Kırım Savaşı'na muhalefet veya "Kırım'da ne işimiz vardı?" sorgulamasına paralel anlamlar da içeren, "Bak Alma'daki mezarlar ne kadar çoktur, ve ne kadar pahalı tohumlar uzanmışlar uykuya." gibi "Thick are the graves on Alma see/What costly seed lies sleeping!" (The Empress God Defend The Right) ifadeler, söz konusu muhalefete yönelik bir başlangıç gibidir.

Sonuç olarak, İngiliz sokak baladlarının ve Türk âşık tarzı yazılı kültür ortamı destanlarının tamamen aynı olayları ele aldıklarında bile olaya bakış ve yorumlayışlarının farklı yorumcul çerçeveler (interpreting frame) ve bunları oluşturan kültürel, sosyal ve kurumsal bağlamlar nedeniyle farklı anlatımların olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle, Yahya Kemal'in "Kendi gök kubbemiz" dediğince, balad yazarı veya âşık olayların seçimini ve kendince yorumunu yaparken doğal olarak kendi muhatabını göz önünde bulundurarak tercihini yapmış ve konusunu işlemiştir. Bu durum bize, bir yanıla bir zamanlar sanıldığı gibi destanları bir tarih belgesi saymak veya denenen çeşitli yöntemlerle destanları oluşturan katmanları çözmek suretiyle en alta yatan olaylara ulaşmanın imkansızlığını ve geçersizliğini bir kez daha ortaya koyarken diğer yanıla da bağlam ve icra merkezli çalışmaların yazılı kültür ortamı ürünlerine de inşalarına tesir eden etmenleri göz önünde bulundurmak suretiyle uygulanabileceğini göstermektedir. Bir başka ifadeyle âşık tarzı destan ve baladlar Tarihi Yeniden Kurma Teorisi'nden ziyade Sözlü kompozisyon Teorisi açısından da yer ve kahraman adlarının seçiminde yer alan yorumcul çerçevelerin, kültürel ve kurumsal bağlamları göstermesi bakımından son derece önemli ipuçları vermektedir. Öte yandan, çalışmamızda İngiliz sokak baladları ve Türk halk edebiyatında yer alan âşık tarzı destanlardan hareketle yaptığımız tahlilin Kırım savaşında yer alan Rus, Fransız ve Sardunya kaynaklarına da teşmil edilerek daha bütüncül bir biçimde Kırım Savaşı'nın her kültürün halk edebiyatına yansıtılması ve halk felsefesinin oluşumuyla ilgili etkileşimlerinin tespiti daha da kolaylaşacak ve belki de dünya halkbilimi çalışmaları içinde son derece özgün bir durum tespit çalışması (case study) özelliğine kavuşacaktır kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

ANDIÇ, F. ve ANDIÇ, S., 2002, Kırım Savaşı, **Âli Paşa ve Paris Antlaşması**, Eren Yayıncılık, İstanbul.

A New Song Called Crimea, **or Ding Dong Da**. (Oxford University Bodleian Library).

Âşık Bezmiya, 1976, [1854] “Kırım Savaşı Destanı.” **Uyan Padişahım** (Ed. C. Öztelli), İstanbul: Milliyet Yayınları, s. 350-353.

Bezmi, 1976, [1854] “Kırım Savaşı Destanı.” **Uyan Padişahım** (Ed. C. Öztelli), İstanbul: Milliyet Yayınları, s. 360-365.

ÇOBANOĞLU, Özkul, 2000, **Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü**, Akçağ Yayınları, Ankara.

ÇOBANOĞLU, Özkul, 2001, “Street-Destans in the Turkish Minstrel Traditions.” **The Turkish Studies Association Bulletin**, S. 25, 1-20.

ÇOBANOĞLU, Özkul, 2004, “Destan & Ballad: A Comparison of Turkish and English Street Minstrel Traditions.” **Journal of Folklore Research**, (basıkıda).

De Czar Ob Russia, A Negro Melody, “Air Sitch a Getting up Stairs”. (Oxford University Bodelenean Library).

DUNDES, Alan, 1(972).”Folk Ideas As Units of Worldview.” Toward New Perspectives in Folklore, (Ed. A. Paredes ve R. Bauman), Austin: The University of Texas Press, s. 93-103.

GÜRAN, Tefik, 2003, “Güncel-Voyvoda Caddesi Toplantıları: 19. Yüzyılda Kamu Maliyesi.” http://www.obarsiv.com/guncel_vet_2003_tevfikg.html

John Bul and The Bear (Oxford University Bodelenean Library).

KARAL, E. Ziya. (1983) Osmanlı Tarihi, C. IVTürk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

LOVELY, Albert, (Oxford University Bodelenean Library).

PALMER, Alan, 1999, **1853-1856 Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu**. (Çev. M. Gaspıralı), Sabah Yayınları, İstanbul.

RADÎ. 1976 [1854].”Sivastopol Destanı.” **Uyan Padişahım** (Ed. C. Öztelli), İstanbul: Milliyet Yayınları, s. 366-371.

SCOTT, J. ve WOOD, J. (t.y.) Sebastopol. Edinburg: North Richmond St. (Oxford University Bodelenean Library).

Sebastopol Has Fallen. (Oxford University Bodelenean Library).

Sivastopol Marşı, 1976 [1854] **Uyan Padişahım** (Ed. C. Öztelli), Milliyet Yayınları, İstanbul, s. 377.

Scott, J. ve Wood, J., (t.y.)The Russians Are Coming! /b Edinburg: North Richmond St. (Oxford University Bodelenean Library).

SCUH, H. (t.y.) The Russian War ! Britain, France and Victory. Borough: Machine Printer. (Oxford University Bodelenean Library).

SCUH, H. (t.y.) The Empress God Defend The Right. Borough: Machine Printer. (Oxford University Bodelenean Library).

The Russian Host. (Oxford University Bodelenean Library).

- The Russians Won't Come Out. (Oxford University Bodleanean Library).
- The Turkish War. (Oxford University Bodleanean Library).
- The Two Flags, France & England. (Oxford University Bodleanean Library).
- The Russian Bears Ashes: A New song on the Times. (Oxford University Bodleanean Library).
- Turko Russian War. (Oxford University Bodleanean Library).
- Uluslararası İlişkiler Sözlüğü (<http://www.mfa.gov.tr/2004>),
- We'll Hae Nane But Hieland Bonnets Here ! (Oxford University Bodleanean Library).
- WRİNGLEY, J. (t.y.)The Turkey Cock. S. Rochdale Road. (Oxford University Bodleanean Library).
- WÜRZBACH, Natascha, 1990, The Rise of the English Ballad 1550-1650. Cambridge: Cambridge University Press